

A. H. Tammsaare jälgedel Väike-Maarjas

A. H. Tammsaare astus Väike-Maarja kihelkonnakooli 1892. aastal, jäädes sinna esialgu kaheks talveks. Nimetatud aastaist ei suudetud viimase sõja järel mäletada kuulsast kirjanikust enam öieti mitte midagi peale selle, kui et ta olnud kirklik lugeja. A. Veerbaum teadis oma eluajal rääkida, nagu ta poistelt koolipäevil oli kuulnud, et internaadis valinud Hansen praeguse pargi (tollal kirikumõisa koppel) poolsest magamistoast aknaalusest nariit ülemise koha, mis võimaldanud kasutada lugemiseks ehavalgust ja vahel kuudki, sest petrooleumilamp kustutatud kohé õhtuse õppimise järel.

Pärast kaheaastast kodus viibimist jätkas A. H. Tammsaare õpinguid Väike-Maarja kihelkonnakoolis 1896. a. sügisel, saades kõrterisse kellalõõja J. Ville juurde (praegu Pikk 5) koolimaja kõrvale. H. Puhvel väidab küll, et A. H. Tammsaare elas J. Ville juures esimesel kooliaastal, kasutades selleks Liine (tal ekslikult Liide) Reise andmeid, aga see on küsitav, sest seesama L. Reise, kes siis, kui ta veel elas, mäletas A. H. Tammsaaret alati fundi ilmuvat J. Ville juurest, õppis siinse^s kihelkonnakoolis 1896—1897, mistõttu on tõenäolisem, et A. H. Tammsaare elas J. Ville juures just viimasel kooliaastal.

H. Puhveli seisukohta toetavad kaudselt O. Kuninga artikkel «A. H. Tammsaare Väike-Maarjas» ja kaks Elli Koppeli kirja, ent ükski neist pole päris veenev, sest artikli detailide põhjal otsustades võivad O. Kuninga andmed pärineda ainult E. Koppeli

aga E. Koppeli (1894—1925) mälestused selles küsimuses on kaudsed, lapsepõlves vanemait kuulnud. Oma kirjades on ta need sõnastanud nõnda: «... nende seas ka Anton Hansen-Tammsaare, kes ühe kooliaasta magas nimetatud majas (Pikk 10), mille isa tööpoiste toas... Anton, tulles hiljem, vist 1897/98. a. (tegelikult 1896/97.) sügisel, olid koolimaja nariid kõik reserveeritud ja ka leerimajas (Pikk 5) sügisene leer alanud. (Siis) Tõi Tamme Mann (Jakobi õde) Antoni meile (Pikk 10). Õõbis siis meil. Magas isa töötoas, kus oli kaks (kahekorruselist) nari. 2 tööpoissi magasid all, üleval Anton ja üks minu isa hea tuttava Tamsaltu mõisa kutsari poeg Nikolai Raader.»

Siin pole kaheldav A. H. Tammsaare magamine J. Umelase töökojas, vaid see, et ta elas seal kogu 1896/97. õ.-a. jooksul, sest veel 1960-ndate aastate lõpus elus olnud kolm A. H. Tammsaare 1896/97. õ.-a. kooliõde, nimelt Liine Reise (koolipäevil Vahlberg, õppis Väike-Maarjas 1896—1898), Anna Marie Veerbaum (õppis Väike-Maarjas 1894—1897) ja Marta Palmberg (koolipäevil Oidermann, õppis Väike-Maarjas 1895—1898) mäletasid kirjanikku kui J. Ville üürilist. Arvatavasti leidis A. H. Tammsaare J. Umelase töökojast peavarju ajutiselt, vaid sügisel, asudes hiljem, pärast leeri lõppemist J. Ville juurde, kes sel ajal, kui leeri ei olnud, kasutas üht leerituba kingsepatöökojana ja oma korteri osana.

Viimasel Väike-Maarja-aastal õppis A. H. Tammsaare koolimaja tiigipoolse otsas asuvas klassis. Pingiread paiknesid seljaga tiigi poole. A. H. Tammsaare koht oli põhjapoolse pingireas esimese pingis kohe ukse juures. Temast paremal istusid Karl Viilmansen ning vennad Karl ja Johannes Veisbergid.

Juba eespool mainitud kooliõdede andmeil olnud tulevane kirjanik väikne, tagasihoidlik ja abivalmis. Ta armastanud lugeda (kevadef tihti varahommikuti kirikumõisa kopsis), mänginud vahel viiulit ning käinud kalmistul jalutamas ja luuletusi kirjutamas. Mõnikord, kui Jakob Liiv koolimaja külastanud, kutsutud ka Anton J. Tamme korterisse ja siis olnud läbi ukse kuulda luuletuste lugemist.

Väike-Maarjas 22. märtsil 1977. a.

Eduard LEPPIK